

Інтегровані уроки рідної мови й мовлення. 1-4 кл. Посібник для вчителя

У посібнику представлено інноваційну модель розвитку словесної творчості учнів 1–4-х класів. Через систему уроків з'ясовуються методичні засади інтегрованого уроку мови і мовлення. Увага акцентується на розкритті методів, прийомів, організаційних форм, що програмують оволодіння узагальненими способами творення тексту, активізують сприймання, уяву, мислення. Матеріал посібника сприятиме виробленню ціннісних орієнтирів, розвитку почуття любові до рідної землі, її культури, мови. Для вчителів початкових класів, студентів та широкої літературної і педагогічної громадськості.

Л.О. Варзацька
Л.М. Шильцова

“РАЗ ДОБРОМ НАГРІТЕ СЕРЦЕ...”

Т.Г. ШЕВЧЕНКО

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ РІДНОЇ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

1–4 класи

Рекомендовано Вченою радою
Інституту педагогіки АПН України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.261я71
В18

Рекомендовано Вченою радою Інституту педагогіки АПН України

Варзацька Л.О., Шильцова Л.М.

В18 Інтегровані уроки рідної мови й мовлення 1-4 кл.: Посібник для вчителя початкових класів.—Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2020. — 200 с.

ISBN 978-966-10-7202-1

У посібнику представлено інноваційну модель розвитку словесної творчості учнів 1–4-х класів. Через систему уроків з'ясовуються методичні засади інтегрованого уроку мови і мовлення. Увага акцентується на розкритті методів, прийомів, організаційних форм, що програмують оволодіння узагальненими способами творення тексту, активізують сприймання, уяву, мислення. Матеріал посібника сприятиме виробленню ціннісних орієнтирів, розвитку почуття любові до рідної землі, її культури, мови.

Для вчителів початкових класів, студентів та широкої літературної і педагогічної громадськості.

ББК 74.261я71

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 978-966-10-7202-1

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2020

ВСТУП

Гуманізм, формування цілісної картини світу — провідна тенденція розвитку української національної школи. Особливо значущі ці ідеї для змісту початкової мовної освіти, оскільки характерною рисою дитячої творчості є синкретизм — органічне поєднання різних видів мистецтв в одній художній дії (Л.С. Виготський). Ідея інтеграції змісту й форм навчання, зокрема інтегрованих уроків, є актуальною, привертає значну увагу широкої педагогічної громадськості.

Дидактичні особливості інтеграції змісту навчання досліджували В.Р. Ільченко, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко та ін. Специфіці інтегрованого уроку у малокомплектній школі присвячує дослідження Н.І. Присяжнюк. Методичне ж забезпечення інтегрованих уроків мови й мовлення, в тому числі уроків мислення в природі, потребує обґрунтування та конкретизації.

Інтегроване навчання, зокрема інтегровані уроки мови й мовлення, являють собою один із напрямків методичного забезпечення сучасного уроку в початкових класах.

Система інтегрованих уроків мови і мовлення у початкових класах, сконструйована з блоків знань про інші предмети та види діяльності, що об'єднуються навколо однієї теми, покликана сформувати у дітей здатність сприймати явища й предмети різнобічно і водночас — емоційно, системно, прищепити почуття національної свідомості, утвердити ідеали правди, добра, краси.

Дидактичні можливості інтегрованих уроків створюють сприятливі умови для реалізації особистісно-орієнтованого, розвивального навчання.

Головне у методичному забезпеченні інтегрованих уроків мови і мовлення — обґрунтування способів, прийомів управління сприйманням, уявою, мисленням, словесною творчістю та пізнавальною діяльністю дітей молодшого шкільного віку в умовах диференційованого навчання. У пропонованому посібнику розв'язуються ці актуальні проблеми з позицій нової парадигми освіти, теорії мовленнєвої діяльності, на основі новітніх даних дидактики та передового педагогічного досвіду.

У чому полягає розвивальна сутність інтегрованих видів діяльності? Чому так важливо навчання рідної мови в початкових класах осягати фантазією, грою, красою природи і людських взаємин, самобутньою творчістю дитини? Чому інтегровані курси та інтегровані уроки ми вважаємо важливим напрямком методичного оновлення навчально-виховного процесу саме в початкових класах?

Перспективність цього методичного підходу полягає передусім у тому, що він дає змогу так би мовити “вирівнювати”, нівелювати деякі слабкі сторони предметної системи навчання, подолати розрізненість, фрагментарність у сприйманні довкілля та рідної мови. І водночас, синтезуючи сильні сторони предметного викладання, створює сприятливі умови для формування у дитини *здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно*.

Інтегровані уроки становлять собою часткову інтеграцію змісту, на відміну від повної, коли пізнання дітей організовується за допомогою інтегрованих курсів: “Довкілля”, “Музика і рух”, “Художня праця”, “Природознавство”, “Ознайомлення з навколишнім”.

Інтегровані уроки поєднують блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учнів. Це дає змогу пізнати певне явище з різних сторін, досягти цілісності знань.

Наприклад, учитель будує інтегрований урок з теми “Стежками зимового лісу”. Для створення в уяві дітей літературно-художнього образу зимового лісу пропонує дітям прослухати вірш Якуба Коласа “Зима”, розглянути під музичний супровід картину Шишкіна, на якій зображено зимовий ліс. У даному випадку зміст уроку зінтегровано з різних видів діяльності.

Власне, це і є урок інтегрованого змісту

Важливою умовою ефективного використання інтегрованих засобів навчання є з’ясування істотних відмінностей між уроками з використанням міжпредметних зв’язків та уроками інтегрованого змісту.

Уроки з використанням міжпредметних зв’язків, за визначенням О.Я. Савченко, містять запитання й завдання з інших навчальних предметів, які мають допоміжне значення. Це короткочасні елементи уроку, які допомагають глибокому сприйманню й осмисленню нових понять, активізують словесну творчість дітей. Наприклад, у другому класі вчитель спільною темою “Синичка” об’єднує уроки з курсу “Я і Україна”, художньої праці, української мови й мовлення. Під час опрацювання мовного матеріалу з теми “Головні слова у реченні” формулює мовленнєві завдання:

— розгляньте вироби синичок із пластиліну, які ми ліпили на уроках художньої праці, і опишіть словами, яка шапочка у пташки, як вона вбрана;

— пригадайте, як ми у нашому гайку розглядали синичок, прислухалися до їхнього співу, спостерігали, як вони поведуться взимку. Спробуймо скласти колективну розповідь “Як живеться синичці взимку”.

Розділ I

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ

1. 1. Організація інтегрованих уроків, їх місце у навчально-виховному процесі

Розробляючи систему інтегрованих уроків мови й мовлення, ми переконалися, що найперспективнішою є така організація пізнання, коли темою дидактичного матеріалу об'єднуються уроки рідної мови та ряду інших навчальних предметів (читання, природознавства, художньої праці, музики).

Основними такими темами, які є наскрізними у початковому навчанні, є: “Я — у світі природи”, “Я — у світі культури”, “Я — серед людей”.

Тематична єдність дидактичного матеріалу на уроках різних навчальних предметів — визначальний методичний підхід до організації пізнання мовних явищ у контексті мовленнєвої діяльності учнів. Він дає можливість створити мотив пізнання граматичних абстракцій та словесної творчості, індивідуалізувати навчання через раціональне використання міжпредметних зв'язків та засобів інтеграції; є важливим засобом диференціації навчання за способами та мірою допомоги.

Водночас ідейно-тематичне, мистецьке, жанрове багатство текстового матеріалу, який використовується для створення мовленнєвих ситуацій, побудови комплексних вправ, вводить дітей у світ добра та краси, істини, сприяє розширенню кругозору дітей, збагаченню їх словника та граматичної структури мовлення. Саме ці чинники, за визначенням видатного педагога Л.В. Занкова, створюють передумови для розвивального навчання.

Тематична єдність дидактичного матеріалу на уроках ряду навчальних предметів дає змогу спланувати систему уроків мови й мовлення, у яких раціонально поєднуються різні їх види:

1) *вступні уроки* до певної навчальної теми з використанням міжпредметних зв'язків та інтегрованих видів діяльності;

2) *базові уроки*, спрямовані на корекцію, контроль, на вироблення навичок, умінь, узагальнення, систематизацію виучуваного мовного матеріалу, на яких не використовуються інтегровані засоби навчання; ефективними тут є міжпредметні зв'язки;

3) *заключні уроки* з вивчення певної теми із широким використанням інтегрованих видів діяльності як засобу активізації словесної творчості, розкриття виражальних можливостей мовних засобів (слова, граматичні форми, інтонації).

На перших вступних уроках, присвячених вивченню нової теми, головна увага зосереджується на формуванні нових уявлень і понять,

а зв'язні висловлювання дітей (часто — із відчутною допомогою педагога) супроводжують пізнавальні процеси, увиразнюють, конкретизують їх. Уданому випадку своєчасним є використання міжпредметних зв'язків та інтегрованого навчання (особливо, коли йдеться про введення опорних знань).

Уроки формування навичок, умінь, узагальнених мовних знань передбачають поступове зростання рівня творчої активності і самостійності при виконанні мовленнєвих завдань. У даному випадку перевага надається конструктивній діяльності з елементами творчої (переконструювання, доповнення, відновлення, редагування, переказ тексту; складання зв'язних висловлювань за робочими матеріалами). Великого розвиваючого значення набуває використання міжпредметних зв'язків. Інтегровані види діяльності є не зовсім доцільними.

Завершальні уроки з певної теми характеризуються високим рівнем словесної творчості дітей. Цьому значною мірою сприяє інтеграція видів діяльності, змісту навчальних предметів.

Обґрунтовуючи місце інтегрованих уроків у навчально-виховному процесі, ми виходили із добутих наукових даних щодо структури процесу формування мовних знань у єдності їх засвоєння та застосування у мовленні, що наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура процесу формування мовних знань у єдності засвоєння та застосування їх у мовленні

Етапи формування мовних знань	Засвоєння власне мовних знань	Оволодіння уміннями вживати виучувані мовні знання у зв'язному мовленні
I. Початковий етап — ознайомлення з мовними знаннями	— актуалізація знань і досвіду, мотивація навчальної діяльності; — виділення і узагальнення істотних ознак поняття; — встановлення зв'язків між ознаками, введення терміна, його осмислення;	— актуалізація набутих мовних знань до введення поняття.
II. Етап закріплення, корекції, контролю, узагальнення	— осмислення і закріплення істотних ознак поняття та його зв'язків;	— розширення уявлень про значення слова, його сполучуваність, функціональну роль;

	<ul style="list-style-type: none"> — розрізнення виучуваного поняття від зовні схожих; — встановлення міжпонятійних зв'язків, відпрацювання опорних умінь; — підготовка до сприймання наступного матеріалу; 	— активізація типових синтаксичних конструкцій, розвиток узагальнених способів мовленнєвої діяльності.
III. Етап застосування здобутих знань	— удосконалення мовних знань, розгляд мовних засобів у функціональному аспекті.	— розвиток умінь розповідати, списувати, міркувати.

Головний принцип організації інтегрованого уроку. Конструюючи той чи інший інтегрований урок в системі уроків мови й мовлення, учитель відчуває певні труднощі у доборі та поєднанні змісту з інших предметів, видів діяльності з метою активізації словесної творчості дітей. Чим слід керуватися у даному випадку?

Визначальним критерієм у доборі змісту та видів діяльності у процесі пізнання мовних явищ є сукупність дидактичних цілей уроку мови й мовлення, яка може бути представлена ієрархічно (табл. 2).

Таблиця 2

Сукупність дидактичних цілей уроку мови й мовлення

Дидактичні цілі уроку мови й мовлення	<ul style="list-style-type: none"> — сприймання, осмислення нових знань з лексики, граматики, правопису; — розвиток інтелектуальних умінь (мислення, усного й писемного зв'язного мовлення та ін.); — відпрацювання навичок каліграфічного й грамотного письма; — удосконалення опорних умінь; — узагальнення, встановлення міжпонятійних зв'язків; — підготовка до сприймання наступного матеріалу.
---------------------------------------	--

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка,
повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ